

Tutkimus, viestintä ja rauha

Tutkijat tuomiolla

Rauhantutkijoille on viime vuosina käynyt selväksi, että määrittelyssä kanta viestinnän - lähinnä sotilaallisuuden avoimuuden ja salailun - rauhanpoliittisiin vaikutuksiin, on syytä kiinnittää huomiota myös oikeudellisiin näkököhtiin. Siinä missä tutkijat korostavat avoimuutta ja kansainvälisyyttä, saattavat oikeusistuimet ottaa lähtökohdakseen kansallisen turvallisuuden ja salailun parhaiten kansallista turvallisuutta edistävänä viestintästrategiana. Tutkimuksen avarat lähtökohdat eivät ole aina vakuuttaneet oikeusistuimia. Rauhantutkijoiden pyrkimykset täsmentää ja testata kansallista turvallisuutta koskevia tietoja ovat muutamassa tapauksessa johtaneet maastakarkoituksiin, ehdonalaiseen vankeuteen ja sakkotuomioihin.

Vuonna 1978 olivat kunnianarvoisessa Old Bailey -tuomioistuimessa syytettyinä *Time Out* -lehden toimittaja John Berry, tutkija-journalisti Duncan Campbell sekä toimittaja Crispin Aubrey. Syytteet koskivat pyrkimystä kerätä systemaattisesti valtakunnan turvallisuuden vaarantavaa tietoa. Brittiläisen lainsäädännön mukaan tällaisen tiedon julkistaminen on kiellettyä,

oli julkistaja sitten virkamies tai joku muu, hallinnon ulkopuolinen henkilö. Pitkän oikeudenkäynnin päätteeksi todettiin, että syytettyjen hallussa olleet tiedot olivat lähes poikkeuksetta julkisia jo ennestään. Yksi tuomittiin pie-niin sakkoihin ja muut vapautettiin.¹

Sittemmin vastaavia oikeudenkäyntejä on ollut varsinkin pohjoismaissa: Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa. Tutkijoiden julkisuusstrategia - varsinkin kun he ovat pyrkineet paneutumaan sellaisiin teknologisiin kysymyksiin, joissa sotilailla on ollut tiedonmonopoli- on johtanut asioiden selvittelyyn oikeusistuimissa.

Gleditsch/Wilkes

Norjassa joutuivat vuonna 1981 Oslon kansainvälisen rauhantutkimuslaitoksen (PRIO) tutkijat Owen Wilkes ja Nils Petter Gleditsch oikeuteen julkaistuaan Norjassa ta-pahtuvaa elektronista tiedustelua koskevan tutkimusraportin.²

Tutkijoiden mukaan raportin ko-koamiseen oli käytetty pelkästään julkista materiaalia. Tiedonkeräysmetodeihin kuului myös havainnointi tiedusteluasemien sijaintipaikkakunnilla. Syyttäjän mukaan

tutkijat olivat hankkineet julkaisemistarkoituksessa sellaista aineistoa, joka olisi valtakunnan turvallisuusetujen mukaisesti kuulunut pitää salassa. Raportista oli tullut liian paljastava.

Tietojen hankinnassa tutkijoiden katsottiin rikkoneen sellaista vanhaa lakipykälää, joka kieltää "linnoitteen tai siihen kuuluvan rakennelman" tallentamisen kuvaksi. Syyttäjän mukaan vihollinen saattoi tutkijoiden raportin pohjalta saada sellaista tietoa, jonka hankkimiseen tällä ei muuten olisi mahdollisuuksia. Vastapuolen työmäärän saatettiin olettaa vähentyneen.

Tutkijoiden puolustus taas rakentui sille, että julkaisu ei sisältänyt mitään sellaista, josta "vieraan vallan" ei voinut olettaa olevan jo ennestään selvillä. Syytettyjen mielestä ei ollut osoitettavissa, että raportista olisi aiheutunut haittaa kansalliselle turvallisuudelle. Siinäkin tapauksessa, että näin olisi käynyt, tuli heidän mielestään ottaa huomioon tutkimuksen vapauden vaatimukset, sananvapaus ja mielipiteenvapaus sekä julkisen vallan toiminnassa ja argumentaatiossa paljastuneet puutteet. Näitä arvoja ei pitäisi vaarantaa kovin ahtaalla tulkinnalla kansallisesta turvallisuudesta.³

Wilkesin ja Gleditschin tavoitteena oli laajan aineistonkeruun avulla punnita elektronisen tiedustelun merkitystä Norjan turvallisuudelle ja tuoda esiin myös joitakin maan turvallisuuden mahdollisesti vaarantavia tekijöitä. Siinä tapauksessa, että Norjan maaperällä olevilla asemilla olisi hyökkäyksellinen pikemminkin kuin puolustuksellinen luonne, lisäävät asemat todennäköisyyttä joutua sodan - mahdollisesti jopa ydinsodan -

piiriin. Ne pohtivat myös asemien suhdetta Norjan julkilausuttuun politiikkaan tukikohtien osalta, radiotiedustelun ja -kuuntelun laillisuutta, salailun astetta ja merkitystä Norjassa ja muita vastaavia kysymyksiä. Ainakin Gleditschillä oli aikaisempien kokemusten perusteella syytä epäillä, että viranomaiset antoivat olennaisissa puolustuspoliittisissa kysymyksissä harhaanjohtavan kuvan. Joskus oli mahdollista, että viranomaiset eivät aina itse olleet perillä tietyn teknologian turvallisuuspoliittisesta merkityksestä.⁴

Norjan korkein oikeus tuomitsi Gleditschin ja Wilkesin kuuden kuukauden ehdolliseen vankeuteen sekä 10 000 kruunun sakkoihin. Kaksi oikeudenryhteensä viidestä jäsenestä oli ehdottomien tuomioiden kannalla. Alemman tuomioistuimen istunnot olivat tapahtuneet suljetuin ovin, mutta korkein oikeus valitsi toisen menettelyn, ja oikeudenkäynti oli täysin julkinen.

Kesällä 1982 pidätettiin Wilkes jälleen, tällä kertaa Ruotsissa. Uusseelantilainen Wilkes oli nyt Tukholman kansainvälisen rauhantutkimuslaitoksen (SIPRI) palveluksessa. Kyetäkseen vertailemaan aikaisemmin Norjassa selvittämäänsä NADGE-ilmapuolustusjärjestelmää johonkin toiseen - mielestään puolustuksellisempaan järjestelmään - Wilkes oli lomamatkalla Gotlannissa ja Öölannissa tehnyt yleiseltä maantieltä muistiinpanoja ruotsalaisesta STRIL-järjestelmästä, luonnostellut näkemäänsä muistilehtioon ja ottanut tavallisella turistikameralla etäältä muutaman valokuvan. Syyttäjän mielestä oli tapahtunut "vakavaa salassa pidettävien tietojen keräämistä".

Wilkesin mielestä kysymys ei ollut mistään salaisuuksista, olivathan kohteet täysin näkyviä ja suo-

Jüri Arrak: *Pime kellamees*

jaamattomia kenen tahansa tarkastella. Niiden havainnoimiseksi ei tarvinnut rikkoa mitään kieltoja. Muutamissa tapauksissa osoittautui, että sotilasviranomaisten salaisiksi katsomat laitteistot olivat siviiliviranomaisten mukaan normaaleja siviililaitteistoja. Näiltä osin oikeus hylkäsi syytteet.

Ruotsin hovioikeudessa Wilkes tuomittiin kuuden kuukauden ehdonalaiseen vankeuteen "luvattomasta salaisuuksien hallussapidosta". Hänet tuomittiin myös karkotetta-

vaksi maasta. Tuomiosta on valittu korkeimpaan oikeuteen.⁵

Tanskassa *Forsvar*-lehti julkaisi 1981 artikkelin, jossa tarkasteltiin maassa olevaa erilaista tiedustelulaitteistoa Gleditschin ja Wilkesin argumentaation pohjalta.⁶ Lehden mielestä kyseinen laitteisto - kun se oli esim. maantiel-
tä nähtävissä - ei voinut olla vastapuolelle tuntematon eikä siitä syystä salaista. Artikkelin johti etsintään lehden toimituksessa ja toimittaja Søren Møller Christen-

senin poliisikuulusteluihin. Oikeusministeriö lähetti sittemmin toimittajalle kirjeen, jossa katsottiin syytteiden sinänsä voivan toimia perusteena oikeudenkäyntiin ryhtymiselle. Asian "vähäisen merkityksen" vuoksi tällaiseen oikeudenkäyntiin ei kuitenkaan haluttu ryhtyä.

Tanskalaiset tulkinat siitä mikä on puolustuspolitiikassa salaista ja mikä ei ovat ehkä hieman väljempinä kuin Ruotsissa ja Norjassa. Aina-kaan tietojen julkaisemisesta ei ole ryhdytty yhtä jyrkkiin oikeudellisiin toimenpiteisiin kuin kahdessa muussa pohjoismaassa.

Salailun sosiologiaa

Erityisesti Gleditschin ja Wilkesin oikeudenkäynnit ovat herättäneet rauhantutkimuksen piirissä keskustelua suhtautumisesta puolustuspoliittisiin salaisuuksiin.⁷ Oikeudenkäyntien on useissa puheenvuoroissa nähty vaarantavan tutkimuksen vapauden. Kansainvälinen rauhantutkijoiden yhdistys IPRA antoi antoi asiasta kokouksessaan 1981 julkilausuman.⁸ Siinä valitettiin syvästi, että Gleditschiä ja Wilkesiä oli (Norjassa) rangaistettu pyrkimyksestä nostaa esille militarisoitumiseen liittyviä vaaroja konkreettisenä tapaustutkimuksena. Pyrkimys tulkita julkisesti saatavissa olevien lähteiden käyttö tutkimustarkoituksessa joissakin tapauksissa rangaistavaksi, nähtiin vaarallisenä. Järjestö vetosi UNESCO:n vuonna 1974 hyväksymään tieteenharjoittajien asemaa koskevaan suositukseen ja YK:n ensimmäisen aseidenriisunnan erityisistunnon loppuasiakirjan niihin kohtiin, joissa jäsenvaltioita kehoitettiin rohkaisemaan parempaan tiedonkuun aseidenriisunnan edistämiseksi.

Oikeuskäsittelyt muodostuivat sellaisinaan foorumiksi, joka selvitti viranomaisten - varsinkin sotilasviranomaisten - käsityskantoja. Ainakin joissakin tapauksissa kävi niin, että viranomais-ten käsityskannat eivät osoittautuneet perustelluiksi. Teknologisesti monimutkaisissa kysymyksissä viranomaiset olivat saattaneet tehdä turvallisuuspoliittisesti laajakantoisia ratkaisuja ilman, että poliittisella taholla olisi aina tajuttu teknologisten kysymysten kaikkia implikaatioita. Varsinkin julkinen keskustelu on laahannut jäljessä eikä ole aina ollut niin sanotusti ajan tasalla. Rauhantutkijoiden edustama eräänlainen vasta-asiantuntemus on syventynyt ja oikaissut kansallista turvallisuuspoliittista keskustelua.

Oikeudenkäynnit voimistivat edelleen julkista keskustelua. Niiden kuluessa kyettiin puolustuksen hankkimissa asiantuntijalausunnoissa kiistämään olennaisiakin syyttäjäpuolen todistajien ja lausunnonantajien väitteitä. Kysymys siitä, mitkä tiedot vaarantavat kansallisen turvallisuuden ja mikä viestintästrategia parhaiten edistää turvallisuutta, joutuivat monella tavalla punnintaan. Ammattiviranomaisilla oli asiasta usein hyvinkin suppea ja salailua korostava kanta. Tuomioistuimet myötäilivät yleensä viranomaisten näkemyksiä, jolloin puolustus joutui todistelemaan, että kaikki tutkijoiden hankkimat tiedot olivat jo entuudestaan oletetun vastapuolen tiedossa. Jos tätä ei kyetty kiistatta osoittamaan, jäi tulokseksi, että tutkijat olivat julkaisseet ja hankkineet salassa pidettävää tietoa. Salailun käsite käänsi normaalin oikeusistuinmenettelyn pääläelleen.

Håkan Wiberg on salailun sosiologiaa pohtiessaan todennut, että salailulla on taipumusta vääristää sitä todisteluketjua, jota normaalisti sovelletaan niin tieteellisessä tutkimuksessa kuin oikeuskäytössä.⁹

Hänen mielestään salailu johtaa sekä totuuden että oikeuden vääristymiin. Rangaistukset salaisuuksien rikkomisesta kuuluvat salailun riittiin. Wiberg vaatii yhteiskunnan ei-julkisten ja julkisten tietojen alueen sekä salailun perusteiden täsmentämistä. Jälkimmäinen on tarpeen siksi, että salailu saattaa myös suojata hallintoa kritiikiltä, olla hallinnolle pelkästään sen yhteiskunnallisen vaikutusvallan lähde tai liittyä hallinnon sisäisiin valtarakenteisiin salaisen tiedon hallussapito-oikeuden yhdentyessä korkeaan virka-asemaan. On myös mahdollista, että salailu on hallinnolle itsetarkoitus. Arvovaltasyistä on tärkeää luoda vaikutelma salattavista asioista, vaikka salaisuudet useimmissa tapauksissa ovat sellaisia, että niiden paljastumisella ei ole turvallisuuspoliittista merkitystä. Asiat joko tunnetaan entuudestaan tai niihin ei loppujen lopuksi kukaan tunne mielenkiintoa.

Salailun alueen on nykyisin joka tapauksessa oltava varsin suppea, sillä salaamisen mahdollisuudet ovat verrattain pienet. Tiedustelutoiminnan tutkija Steven Dedijers on esittänyt, että salailu ei itse asiassa ole lainkaan mahdollista.¹⁰ Hänen mielestään jokainen teknisesti riittävän taitava, vahvasti motivoitunut ja luova henkilö tai hallitus, joka määrätietoisesti pyrkii saamaan tietoonsa jonkin tiedon, onnistuu tiedonhankintapyrkimyksessään. Myös mahdollisuudet pitää asioita pois julkisesta keskustelusta ovat vä-

häisiä, mikäli löytyy tutkijoita, jotka ovat riittävän taitavia ja kiinnostuneita selvittelemään näitä kysymyksiä.

Oikeudenkäynneistä Englannissa, Norjassa ja Ruotsissa saadut kokemukset tuntuivat antavan ainakin jonkin verran tukea Dedijersin väitteelle. Tutkijat kykenevät halutessaan tunkeutumaan pelkästään julkisesti saatavan aineiston nojalla varsin pitkälle virallisiin salaisuuksiin. Salaisuudet ovat usein salaisuuksia vain siinä mielessä, että viranomaisten mielestä muiden kuin heidän itsensä ei pitäisi niihin puuttua.

Miten tutkijat voivat erottaa toisistaan sen julkisista lähteistä saatavissa olevan tiedon, jonka julkaisemiseen ei turvallisuuspoliittisista syistä ole esteitä, ja sen tiedon, joka viranomaisten mielestä taas saattaa kerättyinä ja julkaistuna vaarantaa kansallisen turvallisuuden? Onko pidättäytyttävä turvallisuuspoliittisista tietoutta koskevasta tutkimustyöstä, varmistettava jonkinlaisen sensuurin avulla, että julkaistut tiedot eivät ole viranomaisten mielestä salattavia vai uhmattava viranomaisten käsityksiä tietojen salattavuudesta?

Oikeudenkäynnit eivät näihin kysymyksiin antaneet vastauksia. Pikemminkin ne ovat lisänneet tietoisuutta koko tutkimusalueen ongelmallisuudesta.

Teorian haasteita

Rauhantutkijat ovat kyenneet tukeutumaan niihin verrattaviin yleisiin normeihin, joiden mukaan tiedon avoimuus vahvistaa rauhaa. He ovat myös vedonneet tutkimuksen vapautteen, kansalaisoikeuksiin ja normaalin demokraattisen yhteiskunnan arvoihin. Kovin syvällisesti vies-

tinnän ja rauhan välistä suhdetta ei kuitenkaan ole pohdittu.

Keskustelun ääripäätä on edustanut Johan Galtung. Joissakin varhaisemmissa kirjoituksissaan hän on lähtenyt siitä, että tutkija voi toimia eräänlaisena käänteisenä vakoilijana, sotilaallisten salaisuuksien julkaisijana yleiseen käyttöön.¹¹ Sama ideologia elähdytti aikoinaan Englannissa 1960-luvulla niin sanottua *Spies for Peace* -ryhmää sen paljastaessa että väestönsuojelurakennelmat on tarkoitettu ennen kaikkea poliittisen johdon ja hallinnon - ei kansalaisten - suojelemiseksi ydinsodan tilanteessa.¹²

Myös Galtung näki laajan avoimuuden demilitarisointistrategiana. Hän täsmensi kantaansa toteamalla, että ei ole perusteltua julkaista kaikkea, ainoastaan "sotakoneiston" perusteettomat toimet (the secrets about the excesses of the war system). Perusteettomuuden hän myönsi olevan kysymyksenä ongelmallisen, mutta katsoi, että se on ratkaistavissa julkisen keskustelun kautta. Koska sotilaat ja sotakoneisto (the military) muodostavat valtion valtiossa, on käytettävä poikkeuksellisia keinoja pyrittäessä estämään sen paisuminen vaarallisiin mittoihin. Yksi näistä keinoista on Galtungin mielestä se, että käytetään hyväksisotakoneistojen riippuvuutta salailusta. Kriittisen ja kansainvälisesti suuntautuneen rauhantutkimuksen tulisi siis tavoitella avoimuutta niissä tapauksissa, jolloin sotilaallinen salailu ei ole perusteltua.

Jos asevarustelu on jotakin syövä kaltaista ja paisuvaa, niin rauhantutkijan keinot saattaisivat olla kansalaistottelemattomuuteen viittaavia. Jos perusasetelmana on salailua väärinkäyttävä sotilas-

eliitti vastaan tiedontarvetta po- teva kansa, niin tutkija asettunee kansan puolelle. Avoimuuden yhtenä perusteena demokraattisissa yhteiskunnissa on juuri hallintovallan kontrolli. Laajan tiedon julkaisuut- ts on tavoiteltu "järjen" toteutu- misen takaamiseksi yhteiskuntapoli- tiikassa, siis myös perusteettoman asevarustelun rajoittamiseksi.

Mutta ovatko syyt asevarusteluun - ja siihen liittyvään salailuun pelkästään sisäisiä? Galtungin kehitelmän taustalla on eräänlainen konspiraatioteoria ja näkemys siitä, että asevarustelu johtuu joidenkin eliittien ja erityisryhmien kyvys- tä asettaa omat etunsa yhteiskunnan yleisen hyvän edelle. Yhteiskun- tien demokratisoitua - ja eri- tyisetujen väistyessä - asevarus- telu vähenee. Onko tällainen näke- mys perusteltu?

Voiko rauhantutkija lähteä jopa lain uhmaamisen tielle Galtungin esittämältä pohjalta toimimalla "käänteisenä vakoojana" ja soti- laallisten salaisuuksien julkaisi- jana? Miten erottaa toisistaan kansallisen turvallisuuden kannal- ta todella perustellut salaisuudet (esimerkiksi liikekannallepanosuun- nitelmat) ja perustelematon salailu? Näihin kysymyksiin Galtungin hahmo- telmassa ei puututtu eikä niistä ole myöhemminkään rauhantutkimuksen pii- rissä keskusteltu.

Galtungille tarjoutui Gleditschin ja Wilkesin oikeudenkäynnin yhtey- dessä tilaisuus eritellä näkemyk- siään konkreettisesti.¹³ Lausunnos- saan hän ei kuitenkaan nojautunut edellä mainittuihin käsityksiin ja kehitelmiin vaan vetosi tutkimuksen vapauteen ja perusteli tutkijoiden julkaisua hyvänä ja normaalitutki- muksen kriteerit täyttävänä tutki- mustyönä.

Oikeudenkäyntien muodostama haaste ei toiminut Galtungin osal-

Jüri Arrak: Loomaaed

ta - eikä se ole toiminut tutkijoiden piirissä laajemminkaan - haasteena kehitellä näkemyksiä viestinnän ja rauhan suhteesta. On vedottu arvoihin ja normeihin enemmän kuin rauhantutkimuksen piirissä kehitettyihin teoriaa koskeviin näkemyksiin. On tavallaan pudottauduttu sosiaalisen praksiksen tasolle ja jätetty käyttämättä mahdollisuus kehittää omaksuttua demilitarisointistrategiaa. Keskustelua on korkeintaan käyty teorian soveltamisen ongelmallisuudesta, ei itse teoriaan liittyvistä kysymyksistä.

Poikkeusalue

Puolustuspolitiikka luetaan niin sanottuihin valtakunnan arkoihin alueisiin, *arcana imperii*. Niissäkin yhteiskunnissa, joissa pääsääntöisesti vallitsee julkisuusperiaate, tehdään ulkoisen turvallisuuden osalta helposti poikkeuksia tähän sääntöön. Puolustuspolitiikassa julkinen valta ei useinkaan ole julkista.

Avoimuudesta ja tiedon salaamisesta päätettäessä on erilaiset yhteiskunnalliset tavoitteet suhteutettu toisiinsa. Ulkoisen turval-

lisuuden saavuttaminen - säilyminen esimerkiksi sodan ulkopuolella - on usein katsottu demokratian täysimittaista toteutumista arvokkaammaksi. Sen varjolla on kavennettu kansalaisten mahdollisuutta kontrolloida julkista valtaa ja on laskettu yhteiskunnallisen keskustelun tasoa. Avoimuuden ja yhteiskunnallisesti relevantin tiedon salaamisen suhde on puolustuspolitiikan kysymyksissä usein muodostunut toisenlaiseksi kuin puhtaasti yhteiskunnan sisäisissä kysymyksissä.

Tieto on siten nähty valtana myös puolustuspolitiikassa. Mitä vähemmän tietoa potentiaalisella vastustajalla on valtakunnan turvallisuuden kannalta olennaisista asioista, sitä enemmän vastustajan kalkeylle leimaa epävarmuus ja sitä suurempia riskejä liittyy turvautumiseen sotilaalliseen voimaan valtioiden välisissä suhteissa.¹⁴ Tietoa salaamalla - ja vastapuolen epävarmuutta lisäämällä - on perinteisesti katsottu voitavan vahvistaa omaa ja vähentää potentiaalisten sotilaallisten vastustajien valtaa.

Locke vai Hobbes?

Salailu ei puolustuspolitiikassa kuitenkaan ole mikään "luonnonlaki". Suhtautumisessa salailuun on katsomuksellisten tekijöiden osuus huomattava, sillä yleisesti julkisuusperiaatteesta poikkeaminen puolustuspolitiikassa heijastaa joitakin perustavaa laatua olevia olettamuksia valtioiden välisen suhteiden luonteesta. Niillä on merkitystä myös pohdittaessa rauhantutkimuksen suhdetta sotilaallisiin salaisuuksiin.

Siinä liberalistisessa yhteiskuntateoriassa, johon myös julkisuusperiaate nojautuu, syntyi jo verrattain varhain käsitys siitä,

että valtioiden väliset suhteet poikkeavat laadullisesti yhteiskuntien sisäisistä suhteista. Rousseau ja Locke saivat antaa periksi hobbesilaisille näkemyksille. Valtioiden sisällä laajamittaisen, organisoidun väkivallan ei ole nähty muodostavan samanlaista, hallitsematonta ongelmaa kuin valtioiden välillä. Useimmissa teoriakehittelmissä väkivalta ja sodat on esitetty nimenomaisesti valtioiden välisiin suhteisiin ja kansainvälisen politiikan "olemuksen" liittyvinä kysymyksinä. Myös puolustuspolitiikassa on tiedon julkisuuteen näin ollen haettu vastausta ulkoisten lähtökohtien perusteella, ja yleensä on päädytty siihen, että salailu palvelee turvallisuuden takaamiseksi suoritettua asevarustelua paremmin kuin julkisuus. Teoriat kansainvälisen politiikan tietystä "olemuksesta" ovat tarjonneet perusteen poiketa tiedonvälityksessä ihanteeksi katsotusta julkisuusperiaatteesta.

Olisi kuitenkin yksinkertaistava otaksua, että liberalistisen yhteiskuntateorian puitteissa sisäiset tekijät puoltavat pääsääntöisesti avoimuutta ja ulkoiset taas salailua. Yhteiskunnallisen käytännön tasolla - mutta ilman teoriakytkentöjä - on ollut havaittavissa valmiutta tinkiä perinteisistä kannoista.

Erityisesti ydinaseet ovat jonkin verran pakottaneet tarkistamaan niitä peruskäsityksiä, joihin näkemys salailun turvallisuuspoliittisesta hyödyllisyydestä on perustunut. Sotia ei perinteisen clauswitzilaisen näkemyksen tavoin voida enää pitää politiikan jatkona ja aseita - sodissa käytettyinä - politiikan hyödyllisinä välineinä.

Erityisesti ydinaseiden osalta

ja alueellisesti Euroopassa on asevarustelulle jouduttu etsimään peruste sodan ehkäisemisestä äärimmäisellä pelolla. Jotta aseet ja sotilaallinen valmius pelottaisivat, on niistä tiedettävä. "Kauhun tasapainosta" puhuttaessa on ydinaseet ja mittava varustautuminen nähty rauhan, ts. sodattomuuden takaavana tekijänä.

Ydinaseilla luotuun - oletettuun - pelotusvaikutukseen liittyy myös huomattavia riskejä. Sota voi syttyä vahingossa tai väärän arvion tuloksena, ja juuri riskien johdosta on arvioitu uudestaan tiedon merkitystä ulkoiselle turvallisuudelle. On päätelty, että jotta "kauhun tasapaino" toimisi, vaaditaan nimenomaisesti avoimuutta ja luotettavien tietojen saantia monista niistä asevarusteluun liittyvistä tekijöistä, joita perinteisesti salailtiin. Deterrenssiteoriat ja muut ydonaseopit ovat siten vähentäneet ihanteeksi omaksutun julkisuusperiaatteen ja ulkoisista, turvallisuuspoliittisista syistä noudatetun viestintästrategian vastakohtaisuutta. On havaittu, että myös ulkoiset syyt voivat puoltaa tiedon avoimuutta. Aseet eivät enää ydinaseiden aikakaudella riitä viestiksi, vaan niiden sanomaa on täydennettävä muulla viestinnällä järkiperäisten reaktioiden takaamiseksi. Tietojenvaihto ammattiviranomaisten välillä on lisääntynyt, ja jonkin verran tästä on hyötynyt myös julkisuus yleensä.

Ydinaseiden aikaan kuuluvat ns. punaiset puhelimet, luottamusta herättävät toimenpiteet ja sellaiset asevalvontasopimukset, joissa hyväksytään vastapuolen satelliiteillaan suorittama tarkkailu. Sopimusten osapuolilla on joissakin tapauksissa ollut velvollisuus aika ajoin tuoda ohjuksensa selvästi näkyville, jotta tarkkailu onnistuisi.

Sotilasjärjestelmää käytetään varsin aktiivisesti tiedon hankintaan ja perillesaamiseen.

Aikaisemmin sotilaallista tietoa oli eniten saatavissa kilpa-varustelun johtavasta osapuolesta - Yhdysvalloista ja lännestä.¹⁵ Nykyään tilanne on kuitenkin jonkin verran tasoittunut - mahdollisesti juuri voimatasapainon synnytyä - , ja myös Varsovan liiton maista on käytettävissä enemmän tietoa. Asevalvontaneuvotteluissa Varsovan liiton maat hyväksyvät nykyään myös paikan päällä suoritettavat valvontatoimet. Tilanne ei ole invariantti vaan aikaisempaa useammin turvallisuuspolitiikka hallitsevat sellaiset suuntaukset, jotka toteutuvat parhaiten avoimella suhtautumisella viestintään.

Välineellinen julkisuus

Tilanne ei ole pysynyt entisellään myöskään yhteiskuntien sisällä. Sotalaitokset muodostivat pitkään feodalismiin jäänteen niissäkin yhteiskunnissa, joissa klassinen liberalismi oli muuten hallitsevana. Sotalaitosten asennoitumisessa viestintään on säilynyt feodalismiin rippeitä siinä mielessä, että avoimuus ei ole ollut mikään itsestään selvä perusasenne. Tieto on nähty myös sotalaitoksia itseään hyödyttäväksi vallaksi. Asennoituminen tiedottamiseen on ollut passiivista, ellei suorastaan vihamielistä. Säännelty tiedonkulku on perinteisesti ollut tärkeä sotilaallisen professionalismin korostamisen keino, ja tiedetään, että salailu maksimoi tietoon sisältyvän vallan.

Salailu on myös myöhemmin ollut sotalaitosten sopeutumiskeino niiden joutuessa vastaamaan muuttuvan kansainvälisen tilanteen, yhteis-

kuntien sisäisen demokratisoituskehityksen ja informaatioyhteiskunnan asettamiin vaatimuksiin. Yhtenä valtansa lähteenä on sotalaitoksille ollut tärkeää säilyttää lähes monopolistinen asemansa puolustuspoliittisen tiedon tuottajina. Asema on myös antanut huomattavat mahdollisuudet vaikuttaa puolustuspoliittisen tiedon jakeluun tavalla, joka edelleen vahvistaa tiedon tuottajan valtaa - etenkin, kun puolustuspolitiikan alueella ei yleensä ole kovin paljon teknologisten kysymysten vasta-asiiantuntemusta. Sotalaitokset ovat nekin riippuvaisia asemastaan tietovirtojen säätelyssä.

Sotalaitokset saattoivat pitkään lähteä siitä, että niiden asema ja toimet eräänlaisena politiikan yläpuolella olevana kansallisen turvallisuuden virastona on huomattavan vahva. Normaalit avoimuuden ja kriittisen yhteiskunnallisen keskustelun periaatteet hallinnon kontrolloimiseksi eivät koskeneet puolustushallintoa. Mieli-pideilmasto ja käsitykset ovat kuitenkin vähitellen muuttuneet. Myös sotalaitokset joutuvat nykyään ottamaan tarkemmin huomioon yleisen mielipiteen vaatimukset ja yhteiskunnan ns. normaaliperiaatteet.

Puolustuspolitiikkaa ei ilman muuta nähdä muusta politiikasta irrallisena. Kansalaisia ei saada motivoitua puolustusponnistuksiin pelkän mekaanisen, alueellisen puolustuskäsitteen perusteella, vaan esiin on noussut sosiaalisia ja funktionaalisia puolustuskäsitteitä. Kun puolustustettaviksi asioiksi määritellään ensisijaisesti tietyt yhteiskunnalliset arvot - niiden joukossa demokratia - ei puolustuspolitiikka voi toteutukseltaan olla kovin voimakkaassa ristiriidassa puolustettavien ar-

vojen kanssa. Näin myös salailusta on tullut aikaisempaa problematisempi, vähemmän itsestäänselvä kysymys.

Sotalaitokset ovat joutuneet kiinnittämään aikaisempaa voimakkaampaa huomiota oikeutukseensa, kansalaismielipiteeltä saamaansa tukeen ja sisäiseen valta-asemaansa. Tässä tilanteessa myös puolustuspoliittisen viestinnän tavoitteet on määritelty uudestaan ja lähdetty siitä, että aktiivinen, valikoiva avoimuus on tavoiteltavampaa kuin pääsääntöinen salailu. Siirtyminen aikaisempaa suurempaan avoimuuteen ei sotalaitosten osalta tapahdu ensisijaisesti siitä syystä, että salailu olisi havaittu haitalliseksi tai tarpeettomaksi, jolloin - salailun ulkoisten perusteiden poistuttua - palattaisiin liberalistisen yhteiskunnan normaaliin menettelyyn eli itseisarvoiseen avoimuuteen.

Pitkälle menevä tiedon avoimuus puolustuspolitiikassa ei siis välttämättä osoita, että sotalaitokset olisivat lopullisesti omaksuneet liberalistisen yhteiskunnan arvot ja että puolustuspolitiikan keinot olisi suhteutettu sen päämääriin. Avoimuus on omaksuttu enemmänkin suhdetoiminnallisiksi luonnehdittavista syistä: pääsääntöisesti salailusta on siirrytty avoimempaan, mutta edelleen sotalaitosten itsensä säätelyyn viestintään siksi, että sotalaitosten valta-asema ja olemassaolon oikeutus edellyttävät yhteiskunnan sisäisesti tällaista menettelyä.

Avoimuudella on puolustuspolitiikassa jatkuvasti rajansa. Selkaiset tiedot, joiden pohjalta kriittikin sotalaitoksia kohtaan voi olettaa lisääntyvän, jätetään helposti "kansalliseen turvallisuuteen" liittyvistä syistä julkaisematta. Salailun muututtua pää-

sääntöiseksi mutta välineelliseksi avoimuudeksi ovat sotalaitosten omat viestintäintressit ja -ta-voitteet muuttuneet helpommin havaittaviksi.

Viranomaisten kyky sietää kriittistä vastainformaatiota vaihtelee maasta toiseen. Yhdysvalloissa lainsäädäntö kehittyi 1970-luvulla huomattavan vapaamieliseen suuntaan. Viranomaiset velvoitettiin avaamaan arkistonsa tutkijoille ja muille puolustuspoliittisista tiedoista kiinnostuneille mahdollisimman rajoituksetta. Viranomaisten tuli itse huolehtia salaisuuksien säilymisestä, ei tutkijoiden, journalistien ja muiden tiedoista kiinnostuneiden. Tehtiin selvä ero julkisen vallan ja yksityisten kansalaisten roolien välillä. Nytemmin on lainsäädäntöä Yhdysvalloissa jälleen hieman kiristetty - Watergate-muistot ovat jo hieman painuneet unohduksiin. Pääpiirteittäin julkisuutta suosivat periaatteet ovat kuitenkin edelleen voimassa. Mahdollisesti nykyinen hallinto haluaa liittää salailun yhdeksi sotilaalliseksi valtareasurssiksi sen kokiessa Yhdysvaltojen jääneen kilpavarustelussa Neuvostoliitosta jonkin verran jälkeen 1970-luvulla.

Englannin, Norjan ja Ruotsin lainsäädännössä ei esiinny vastaavaa roolijakoa. Se asettaa huomattavia salailuvelvoitteita myös yksityiselle kansalaiselle. Kansalaisten on myötävaikutettava salassapitoon kaikissa niissä kysymyksissä ja asioissa, joissa viranomaiset pitävät salailua turvallisuuspoliittisesti perusteltuna. Kyse on perinteisestä eurooppalaisesta katsumuksesta siinä mielessä, että kansalaisten asema suhteessa julkiseen valtaan ei ole kovin vahva. Viranomaisilla ei yleensä ole ollut velvollisuutta aktiivisesti

myötävaikuttaa tiedon avoimuuteen. Lainsäädännössä turvallisuus sämaistetaan varsin poikkeuksetta salailuun - joskin käytännössä tietojen avoimuus on huomattava.¹⁶ Pyrkimyksille tuottaa aktiivisesti kriittistä vastainformaatiota puolustuspolitiikan kysymyksissä ei jää näissä maissa kovin paljon sijaa siinä tapauksessa, että viranomaiset haluavat lainsäädäntöön turvautuen estää tällaisen toiminnan. Käydyissä oikeudenkäynneissä on käynyt ilmi, että juuri tätä viranomaiset yleensä haluavat.

Näkemysten vastakkaisuus

Rauhanpoliittiselta kannalta oikeudenkäynneissä ovat olleet vastakkain toisistaan jyrkästi poikkeavat näkemykset. Viranomaisten edustaman kannan mukaan salailu on tarpeen kansallisen turvallisuuden vuoksi. Tämän turvallisuuspolitiikkaan liittyvän viestintästrategian onnistumiseksi katsotaan tarvittavan myös yksittäisten kansalaisten panosta. Velvollisuutta salailun onnistumisesta ei säilytetä pelkästään viranomaisten velvoitteeksi, vaan sen katsotaan koskevan yhteiskunnan jäseniä yleensä. Normaalit kansalaisoikeudet, tutkimuksen vapaus ja sananvapaus toisin sanoen alistetaan kansallisen turvallisuuden vaatimuksille. Julkisen vallan näkemysten vastaisesti tutkijat ovat korostaneet sellaisia turvallisuuskäsityksiä, jotka toteutuvat parhaiten tiedon avoimuuden pohjalta. Kansallisten turvallisuusnäkemysten ja niihin liittyvän viestintästrategian rinnalle on voitu nostaa UNESCO:n ja YK:n yleiskokouksen päätöslausemia ja yleinen näkemys siitä, että rauha vaatii toteutuakseen laajaa tiedon avoimuut-

ta ja salailusta luopumista.

Molemmat esillä olleista näkemysistä ovat invariantteja; perusarvona on rauha ja turvallisuus, mutta toisen mukaan sen toteutuminen vaatii salailua ja toisen mukaan taas tiedon avoimuutta.

Nämä näkemyserot ovat oikeudenkäyntien kuluessa ja niihin liittyneessä keskustelussa jääneet kuitenkin taustalle. Rauhantutkijoiden perustelut toiminnalleen eivät olleet kovin selvästi rauhanpoliittisia vaan on vedottu yleisiin normeihin. On kiinnitetty huomiota salailun sosiologiaan mutta ei juurikaan pohdittu rauhanpoliittisia implikaatioita. Voidaan sanoa, että keskeisimmässä kysymyksessä oikeudenkäyntien ilmi tuoma näkemusero on jätetty käsittelemättä ja hyödyntämättä julkisessa keskustelussa.

Mahdollisesti tämä johtuu siitä, ettei edes tutkijoiden piirissä näkemys viestinnän ja rauhan välisestä suhteesta ole kovin kiteytynyt. Avoimuus ja viestintä on nähty lähes aksiomaattisesti rauhaa vahvistavina, samaan tapaan kuin asia usein nähdään niissä erilaisissa psykologian, kasvatustopin tai sosiologian teorioissa, joissa väärinkäsityksiä pidetään perimmäisenä syynä kansainvälisiin ristiriitoihin ja harmoniaa valtioiden välisenä "luonnollisena" olotilana. Tällaisiin monessa suhteessa naiiveihin ja usein empiirisesti virheellisiksi osoitettuihin teorioihin turvautuminen osoittaa, että tutkijat eivät olleet toiminnassaan rauhanpoliittisesti kovin vahvalla pohjalla.¹⁷ Galtungin tyypiset ajatukset kansalaistottelemattomuudesta, "vaikoilusta rauhan hyväksi" näyttävät hyvinkin perusteettomilta.

Ulkoiset tekijät

On myönnettävä ongelmaksiksi, että viestinnän rauhanpoliittisia vaikutuksia ei ole kovin perusteellisesti pohdittu. Liian usein on käytettävissä oleva tutkimustieto sivuutettu ja ikään kuin yritetty projisoida yhteiskunnan sisäisiin suhteisiin liittyvä, itseisarvoinen julkisuus myös osaksi valtioiden välisiä suhteita. Asevarustelu näyttäytyy tällöin helposti jonkinlaisena erehdyksenä, joka korjautuu oikean tiedon määrän lisäntyessä. Vastakohtaisuudet ja siihen liittyvä asevarustelu käsitteään jonkinlaiseksi onnettomien olosuhteiden tuottamaksi poliitikaksi, jonka suunta arvioiden "järkevöityessä" oikenee. Tällaiselta pohjalta aseidenriisunta muodostuu lähes itseisarvoiseksi tavoitteeksi. Tutkimus puolestaan saa helposti yhteiskunnallisen toiminnan ja tekniikan piirteitä sen sijaan, että demilitarisointia lähestyttäisiin vaihtoehtoisten konseptioiden ja teorioiden näkökulmasta, teoreettisena haasteena.

On syytä huomata, että puolustuspolitiikkaan viestintästrategia saa erilaisia muotoja riippuen siitä, minkälaiseen turvallisuusnäkemykseen se kytkeytyy. Yleensä viestintä on osa kapeita, asevaraisia turvallisuusnäkemymiä ja kytkeytyy deterrenssi-ideologiaan. Viestinnän tehtävänä on osaltaan ylläpitää pelkoa, joka puolestaan tähtää rauhantilan säilymiseen. Deterrenssi on olennaisesti tiedonvälitysprosessi: uhattavalle viestitetään tietoa sotilaallisesta vahvuudesta ja siitä, että pelotteen asettajan alueelle tai tämän sitoumusalueelle tapahtuvasta hyökkäyksestä seuraisi kostotoimia. Juuri viestinnällä pyritään takamaan, että asevoima vaikuttaa ja

antaa halutut tulokset ilman, että sitä jouduttaisiin todella käyttämään. Viestinnän kannalta pelotestrategia vaatii niin avoimuutta kuin salailua.

Oleennaista on, että viranomaiset katsovat noudatettavan pelotepolitiikan edellyttävän, että heillä on käsissään myös viestintää koskevat ratkaisut. Viestintä koetaan pelotetavoitteita palvelevaksi, viranomaisten käyttämäksi välineeksi. Yhteiskunnan sisäiset tekijät, niiden joukossa itseisarvoinen tiedon julkisuus, nähdään alisteisena ulkoisen turvallisuuden vaatimuksille.

Viestintästrategian merkitys muuttuu, mikäli hallitsevana turvallisuuspolitiikan suuntauksena on luottamukseen nojautuva yhteistyö. Rauhaa ei tällöin käsitetä aseiden pelotusvaikutuksen tuotokseksi vaan poliittiseksi rakenteeksi. Rauha ei merkitse pelkästään kauhun tasapainon tai muun varusteluopin avulla aikaansaatua sodattomuutta, vaan rauha nähdään pelotetavoitteille vastakkaisena poliittisena luottamussuhteena.

Tällöin viestintä muodostuu perustavoitteiltaan asevarustelun vastaiseksi eikä sille alisteiseksi kuten asevaraisen, pelotteeseen nojaavan turvallisuusstrategian yhteydessä. Luottamus saavutetaan pääsääntöisesti avoimuudella, eikä viestinnän tavoitteena ole kuvan antaminen varustelutasosta ja valmiudesta käyttää hankittua asepotentiaalia. Avoimuuden tulee enemminkin ilmaista voimakeinoista pidättymistä, valmiutta sovitteluun sekä halua yhteistyöhön sodan välttämiseksi ja rauhan vahvistamiseksi.

Tällainen laeva rauhanpoliittinen viestintästrategia poikkeaa esimerkiksi niistä asevalvontaneuvottelujen kautta sovituista

luottamusta herättävistä toimenpiteistä, joiden tavoitteena on välittää tietoa mm. suurista sotaharjoituksista näiden harjoitusten rutiininluonteisuuden varmistamiseksi. Ero on siinä, että tavoitteena ei ylipäänsä ole maailman kuvaaminen sotilaallisin termein. Ns. luottamusta herättävät toimenpiteet edustavat avoimuutta asevarustelua legitimoivan ajattelutavan puitteissa eivätkä pyrikään kumoamaan ajatusta varustelun ja pelotepolitiikan oikeutuksesta. Tässä suhteessa rauhanpoliittinen viestintästrategia perustuu toisenlaiseen rauhankäsitykseen: siihen, jota rauhantutkimuksessa on luonnehdittu positiiviseksi rauhaksi.

On syytä korostaa, että turvallisuusstrategian muuttuessa myös viestinnän merkitys muuttuu. Luottamustavoite ja pelotetavoite ovat toisilleen varsin vastakkaisia, eikä niitä ole mahdollista nähdä rinnakkaisina turvallisuusstrategioina. Pelotepyrkimys tuhoaa luottamuksen. Jomman kumman on väistyttävä: kapean asevaraisen turvallisuus käsityksen tai yhteistyövaraisen rauhanstrategian. Myöskään viestintä ei voi samanlaisesti kitkattomasti palvella molempia strategioita, joskin esimerkiksi luottamusta herättävät toimenpiteet sijoittuvat näiden eri strategioiden välimaastoon.

Nelikenttä

Rauhantutkimuksen problematiikan täsmentämiseksi on paikallaan hahmottaa edellä esitetyn pohjalta nelikenttä, jossa yhteiskuntia yhtäältä luokitellaan niiden sisäisen viestintästrategian perusteella avoimiin ja suljettuihin yhteiskuntiin. Avoimella tarkoitetaan niitä yhteiskuntia, joissa hallit-

Turvallisuusstrategia

		Asevarainen pelotepolitiikka	Yhteistyövarainen luottamuspolitiikka
Yhteiskunnan yleinen luonne (erityisesti viestinnän osalta)	Avoim	1.	3.
	Suljettu	2.	4.

sevana viestintästrategiana on itseisarvoinen, pääsääntöinen avoimuus ja suljetuilla taas niitä, joissa noudatetaan salailua. Jälkimmäisissä lähestymistapa viestintään on korostetun välineellinen.

Toisen jakoperustan muodostaa noudatettu turvallisuusstrategia. Siinä erotetaan asevarainen pelotepolitiikka ja yhteistyövarainen luottamuspolitiikka.

Nelikentässä ruutu 2 edustaa perinteistä, feodaaliselle tai muulle suljetulle yhteiskunnalle tyypillistä tilannetta. Viestintä ja tiedonkulku on yhteiskunnan sisäisesti säädelty, hallinnon valta huomattavan suuri ja kansalaisten mahdollisuudet kontrolloida hallintovaltaa avoimen tiedon pohjalta verrattain piñet. Kun turvallisuusstrategiana on asevarainen pelotepolitiikka, muodostuu viestintästrategiaksi puolustuspolitiikassa pääsääntöisesti salailu. Esimerkkimaat löytyvät niiden valtioiden joukosta, joista esimerkiksi SIPRI:n asevarustelun vuosikirjat antavat vain arvionvaraisia tietoja.

Ruutu 1 taas edustaa tyypillistä tapausta, sellaista, jossa sisäisesti vallitsee lähes itseis-

arvoinen julkisuus. Turvallisuuspolitiikkaan liittyvissä kysymyksissä tästä periaatteesta kuitenkin olennaisesti poiketaan, joten puolustuspolitiikan viestintästrategiaksi muodostuu eräänlainen sekastrategia. Siinä sekoittuvat sisäisistä syistä tavoitellut itseisarvoinen julkisuus, sotalaistosten välineellisin perustein tavoittelema laaja avoimuus sekä ulkoisista syistä johtuva pyrkimys salailuun ja ratkaisuvallan säilyttäminen viranomaisten käsissä.

Oikeudenkäynnit rauhantutkijoi- ta vastaan Norjassa ja Ruotsissa edustavat tavallaan pyrkimystä ratkoa noudatetun sekastrategian suhteita ja pelisääntöjä, kun eri periaatteet ovat johtaneet toisistaan poikkeaviin tuloksiin. Oikeuden päätöksillä on itseisarvoiselle julkisuudelle asetettu ulkoiseen turvallisuusstrategiaan liittyen tietyt rajat; ulkoiset turvallisuustarpeet ovat asettuneet sisäisesti noudatettujen "normaaliperiaatteiden" edelle.

Rauhantutkijat ovat yleensä liikkuneet juuri ruudun 1 puitteissa nojautumalla avoimuuden ja salailun suhteen yhteiskunnan "normaaliperiaatteisiin". He ovat vältäneet kannanottoa kysymykseen

sisäisen viestintästrategian suhteesta ulkoiseen turvallisuuteen, noudatettuun välineelliseen viestintään ja tästä johtuvaan salailuun. Ottaessaan kantaa salailun perusteisiin sotilaallisissa kysymyksissä on pelotepolitiikan - ja yleensä ulkoisen turvallisuusstrategian - vaatimukset jätetty käsittelemättä tai sitten tutkijat ovat yksinkertaisesti oletaneet, että viestinnän ulkoiset perusteet yhtyvät sisäisiin, "normaalistrategian" taustalla oleviin perusteisiin. Tavallaan he ovat operoineet eri ruudussa kuin vallitseviin oikeusnormeihin ja niiden taustalla oleviin turvallisuuskäsityksiin tukeutuvat oikeusistuimet.

Ruutu 4 edustaa poikkeuksellista tilannetta, mutta ei liene aivan tuntematon asevalvontaneuvottelujen aikakaudella. On mahdollista ajatella tilannetta, jossa sotilasviranomaiset suostuvat vaihtamaan laajastikin tietoja oman maansa asevarustelusta osana pyrkimystä yhteistyövaraiseen luottamuspolitiikkaan. Ehtona kuitenkin on yhteiskunnan sisäisistä syistä -, että vastapuolelle luovutetut tiedot pidetään pelkästään vastapuolen sotilasviranomaisten tietona eikä niistä tehdä julkisia. Rajoituksen perusteena on se, että tietojen julkistaminen aiheuttaisi muuten suljetussa yhteiskunnassa valtarakenteiden muuttumisen. Kansalaisten valtarakenteiden muuttumisen. Kansalaisten mahdollisuudet hallintoviranomaisten valvontaan paranisivat, mitä ei haluta. Tästä syystä viestintästrategian vaikutukset pyritään rajoittamaan ainoastaan ulkoisen turvallisuusstrategian puitteisiin. Ne pyritään pitämään erillään sisäisistä valtasuhteista tilanteen säilyttämiseksi.

Myös ns. luottamusta herättävien toimenpiteiden toteuttamisessa on ollut havaittavissa (kuvatun) kaltaisia piirteitä. Kyseessä on yleensä viestinnän parantaminen sotilasviranomaisten kesken ilman, että tehdyt havainnot välittyisivät laajasti julkisuuteen. Tutkijoiden pyrkimykset kriittiseen ja julkiseen vastainformaatioon koetaan tällaisissa tapauksissa viranomaisten piirissä varsin kielteisinä.

Tapaus 3 edustanee eräänlaista rauhantutkimuksen toiveruutua: sisäisen avoimuuden ja ulkoisen, luottamushakoisen turvallisuusstrategian yhdistelmää. Ulkoiset ja sisäiset tekijät eivät siinä ole ristiriidassa keskenään viestintästrategiaa koskevissa kysymyksissä, vaan molemmat tukevat laajaa avoimuutta. Rauhantutkijan ei tarvitse perustella avoimuuden vaatimusta pelkästään yhteiskunnan sisäisillä tekijöillä tai projisoimalla sisäiset tekijät niiden perusteita varsinaisesti pohdiskelematta koskemaan myös yhteiskuntien välisiä suhteita. Avoimuudelle on perusteensa myös yhteiskuntien välisissä suhteissa. Mikäli salailupyrkimyksiä esiintyy, on ne mahdollista nähdä jäänteinä suljetun yhteiskunnan ajoilta. Vastaavasti esimerkiksi rajoitettua tiedonkulkua tukevat lait näyttäytyvät ristiriitaisina niin yhteiskunnan sisäisen käytännön kuin sen noudattaman ulkoisen turvallisuusstrategian kanssa. Tällaisessa tapauksessa rauhantutkijoilla - ja muillakin - olisi perusteita kansalaistottelemattomuuden tapaisille toimille. Kriittinen, julkinen vastatieto toimii tällöin myös rauhanpoliittisesti perusteltavissa olevalla tavalla.

Voidaan siis sanoa, että rauhantutkijoiden pyrkimykset vastustaa

sotilaallista salailua ja tavoitella avoimuutta ovat sitä vahvem- malla pohjalla mitä selvemmin yhteiskunnan hallitsevana turvallisuusstrategiana on yhteistyövarainen luottamuspolitiikka.

Rauhantutkimuksen ensisijaise- na tavoitteena ei voi olla yhteis- kunnallinen toiminta asevaruste- lua vastaan käytännön tasolla, toimimalla esimerkiksi "käänteise- nä vakoojana", ottamatta huomioon yhteiskunnassa vallitsevaa käytän- tää ja kehittämättä omalle toimin- nalle myös teoreettisesti kestävä- t perusteet. Tehtävänä on teoret- tisten vaihtoehtojen hahmottami- nen hallitsevalle voimapolitiik- kalle ja siihen kytkeytyville ase- varaisille turvallisuusstrategi- oille.

Viestintä on nähtävä omaksutul- le lähestymistavalle alistaisena tekijänä tekemättä viestinnästä ja tietojen avoimuudesta itseis- arvoista kysymystä. Lähtökohtana eivät tällöin ole asevaraisen poli- tiikan turmiolliset vaikutukset ja muut vastaavat tekijät vaan teoriaan tukeutuva näkemys siitä, että muunlainen, rauhanpoliitti- sesti tuloksellisempi politiikka on mahdollista ja suositeltavaa.

Toistaiseksi vastakkain näyt- täisivät olleen rauhantutkijoiden suosima lähes itseisarvoinen avoi- muus ja viranomaisten välineelli- nen lähestymistapa, joka on alis- tanut viestinnän pelotetavoitteil- le. Oikeudenkäynneissä deterrens- sipainotteiseen ja rauhanpoliitti- sesti kapeaan rauhankäsitteeseen nojaava välineellinen suhtautumi- nen avoimuuteen on syrjäyttänyt itseisarvoisen avoimuuden. Rau- hantutkijoiden olisikin kehitet- tävä perusteet välineelliselle, rauhanpoliittisesti laveammin painottuneelle avoimuudelle. Nä- kemyksistä viestinnän invarianteis-

ta vaikutuksista on luovuttava. Tällöin vastakkain eivät olisi it- seisarvoinen ja välineellinen suh- tautuminen avoimuuteen vaan eri lähtökohdista ja näkemyksistä pon- nistavat suhtautumistavat: rauhan- tutkimuksen perusteet vastaan soti- lasviranomaisten perusteet keskus- teltaessa siitä mikä lähestymista- pa on rauhanpoliittisesti perustel- luin.

PAUKKU TULEE! PALAA JOI!

Räjätystyöitä suorittaessanne on hyvä muistaa, että kauttamme saatte kaikkiin tarkoituksiin sopivia, tehokkaita räjähdysaineita.

**Suomen Forsiitti-
Dynamiitti O.Y.:**

- dynamittia
- trinittititä
- kantopommeja
- tullilankaa
- fo'siittipommeja
- oj tusedynamiittia

**Rikkihappo- ja super-
fosfaattitehtaat O.Y.:**

- dynamittia
- anliittia
- räiväuspommeja
- tullilankanalleja

Räjähdysaine
KONETTI

Helsinki · Runeberginkatu 8 F · Puhelin 41 602

Tieto ja ymmärrys

Avoimuus turvallisuuspolitiikkaan ja asevarusteluun liittyvissä kysymyksissä on rauhantutkimukselle eräänlainen perushaaste, johon ei voi etsiä vastausta pitäytymällä pelkästään yhteiskunnan sisäisissä

tekijöissä. Kestävien lähtökoh-
tien etsiminen edellyttää yhteis-
kunnan sisäisten ja yhteiskuntien
välisten tekijöiden yhdistämistä
samaa tarkasteluun. Teorian
osalta tarvitaan viestintäteorian
sekä kansainvälisen politiikan
teorian yhdistämistä toimivaksi
kokonaisuudeksi.

Siinä missä Galtung lähestyi
kysymystä kansainvälisyyden nä-
kökulmasta, voidaan korostaa tiet-
tyä tieteidenvälisyyden vaatimusta
sikäli, että tarkastelun on katet-
tava vähintäänkin viestinnän teo-
ria ja kansainvälisen politiikan
teoria.

Tarkastelua ovat toistaiseksi
yleensä hallinneet verrattain in-
variantit näkemykset viestinnän
ja rauhan suhteesta sekä vaatimuk-
set yhteiskuntien tiedonsaannin
demokratisoimisesta rauhaa vahvis-
tavana tekijänä. Kansainvälisen
politiikan näkökulma ei ole ollut
kovin voimakkaasti mukana, eikä
yhteiskunnan sisäisten ja välisten
suhteiden välillä ole tehty juuri-
kaan eroa. Demokratiapainotus on
johtanut painottamaan "eliitin"
ja "kansan" välisiä kysymyksiä, ts.
rajannut tutkimusasetelman yhteis-
kunnan sisäiseksi. Yhteiskuntien
välisten suhteiden erilaisuutta ei
ole huomioitu siitä huolimatta,
että on käsitelty turvallisuuteen
ja rauhaan liittyviä kysymyksiä.

Mahdollisesti rauhantutkimuksen
piirissä on myös korostettu liiaksi
kovan, asevarustelun liittyvän tie-
don merkitystä (vert. esim. SIPRI
ja sen vuosikirjat). Tieto on usei-
nähty "kansan" kontrollivallan li-
sääntymisenä: se vahvistaa yleisen
mielipiteen asemaa suhteessa eliit-
teihin ja hallintoon, se voimistaa
myös tutkijoiden asemaa suhteessa
sotilaallisiin asiantuntijoihin
ja johtaa tätä kautta - näin olete-
taan - asevarustelun vähenemiseen.

Demilitarisoitumisstrategiat ovat
varsin selvästi tiedonpositivistisi-
sia.

Rauhantutkimuksen teoriat eivät
yleensä ole olleet voimakkaasti
eliittiteorioita vaan laajempia
rakenteellisia teorioita.
Tutkittaessa viestinnän kysymyk-
siä näyttäisivät eliittiteoriat
kuitenkin korostuneen tavallista
enemmän. Monet kysymykset ovat
teorian osalta vielä vaille vas-
tausta, päätteli tiedotustutkija
Jörg Becker pohdiskellessaan vies-
tinnän ja rauhan suhdetta.¹⁸ Rau-
hantutkijoiden kokemukset tuntu-
sivat vahvistavan tätä päätelmää.
Ne oikeuttavat toteamaan, että
ensin on pyrittävä vastaamaan teo-
rian kehittämisen haasteisiin ja
vasta sitten on perusteltua pyr-
kiä noudattamaan julkisen vallan
viestintästrategiasta poikkeavaa
strategiaa turvallisuuspolitiikan
kysymyksissä. Oikeudenkäynneistä
kumpuaa haasteita myös tutkijoil-
le ja tutkimukselle itselleen.

Viitteet

¹Ks. esim. CAMPBELL, Duncan. Official Secrecy and British Libertarianism. Teoksessa MILIBAND, R. & SAVILLE, J. (eds.). *The Socialist Register* 1979. London, Merlin Press, 1979, s. 75-88.

²Raportti ilmestyi alkuaan englanninkielisenä: WILKES, Owen & GLEDITSCH, Nils Petter. Intelligence Installations in Norway: Their Number, Location, Function and Legality. *PRIOR Publications* S-4/1979. Myöhemmin siitä ilmestyi karsitu norjankielinen versio: WILKES, O. & GLEDITSCH, N.P. *Onkel Sams kaniner*. Oslo, 1979.

³Oikeudenkäynnistä on ilmestynyt useita niitä selostavia julkaisuja, esim.: GLEDITSCH, Nils Petter & WILKES, Owen (toim.). Forskning eller spionage? Rapport om straffesaken i Oslo Byrett i mai 1981. *PRIOR-publikasjon* P-26/1981; *The Oslo Rabbit Trial*. Solidarity Campaign for Gleditsch and Wilkes. Dec. 1979; ks. myös Annan Runde. *PRIOR-publikasjon* P-12/1982.

- ⁴Ks. LANGER, Albert (i samarbeit med Nils Petter Gleditsch og Owen Wilkes). *The Military Functions of Omega and Loran-C*. Oslo, Institut for Fredsforskning, 1976. - Tutkimuksessa paneudutaan navigaatiojärjestelmiin, joilla mahdollisesti on yhteys ydinaseilla varustettujen sukellusvenneiden paikanmäärittämiseen. Raportti aiheutti Norjassa laajan keskustelun ja selvityksiä mm. kansankäräjillä.
- ⁵Esim. *Dagens Nyheter*, 26.4.1982; ks. myös suomennos: Uusi oikeudenkäynti rauhantutkija Owen Wilkesiä vastaan. Tarvitseeko Ruotsi uuden vaikoilujutun? *Rauhaan tutkien*, (2), 1982, s. 7-12.
- ⁶Asiaa selostaa WIBERG, Håkan. Hemligheter i Norden. *Internationella Studier*, (5), 1982.
- ⁷Ks. erityisesti julkaisu: Dommen over Gleditsch og Wilkes: fire kritiske inlegg. *PRIO-publikasjon* P-28/1981.
- ⁸Lausunto on julkaistu suomeksi: *Rauhaan tutkien*, (2), 1982, s. 5-6.
- ⁹WIBERG, Håkan. Forskning, underrättelse och rätt. Julkaisussa Dommen over Gleditsch og Wilges, emt., s. 39-57.
- ¹⁰DEDIJER, Steven. Julkaisematon Oslon oikeudenkäyntiin liittyvä käsikirjoitus.
- ¹¹GALTUNG, Johan. *The True World. A Transnational Perspective*. New York, 1980, s. 230-231.
- ¹²CAMPBELL, Duncan. *Official Secrecy and British Libertarianism*, emä.
- ¹³Galtungin lausunto, jonka hän esitti Gleditschiä vastaan käydyssä oikeudenkäynnissä, sisältyy teokseen GLEDITSCH, Nils Petter & WILKES, Owen (toim.). *Forskning eller spionage? Rapport om straffesaken i Oslo Byrett i mai 1981*, emt., s. 191-194.
- ¹⁴Salailun perusteita ja vaikutuksia ei ole juurikaan tutkittu. Ks. kuitenkin COSER, Lewis A. *The Dysfunctions of Military Secrecy. Socials Problems*, (1), 1963; LOWRY, Ritchie P. *Towards the Sociology of Secrecy and Secrecy Systems. Socials Problems*, (4), 1972; MOORE, Wilbert E. & TUMIN, Melvin M. *Some Social Functions Of Ignorance. American Sociological Review*, (6), 1949.
- ¹⁵Huomion esittää LOWRY, R.P. *Towards a Sociology of Secrecy and Secrecy Systems*, emä.
- ¹⁶HØGETVEIT, Einar. *Hvor Hemmelig? Offentlighetsprinsippet i Norge og USA, særlig med henblikk på militærpolitiske spørsmål*. Oslo, Pax Forlag, 1981.
- ¹⁷Ks. erityisesti BECKER, Jörg. *Communications and Peace. The Empirical and Theoretical Relations Between Two Categories in Social Sciences. Journal of Peace Research*, 19(3), 1982, s. 227-240.
- ¹⁸BECKER, J., emä.